

УДК 341.171(4)

В.В. Кабаняча
аспірант юридичного факультету
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»

Принципи права ЄС. Їх класифікація та короткий аналіз

У роботі проаналізовано різні підходи до класифікації принципів права ЄС на певні групи. На дано коротку характеристику принципам права ЄС та досліджено особливості їх застосування в практичній діяльності.

Ключові слова: Джерела принципів права ЄС, загальні принципи права ЄС, принципи верховенства та прямої дії права ЄС, Суд Європейського Союзу.

В.В. Кабаняча
аспірант юридического факультета
ВУЗ «Університет економіки и права «КРОК»

Принципы права ЕС. Их классификация и краткий анализ

В работе проанализированы разные подходы к классификации принципов права ЕС на определенные группы. Дана краткая характеристика принципам права ЕС и исследованы особенности их применения в практической деятельности.

Ключевые слова: Источники принципов права ЕС, общие принципы права ЕС, принципы верховенства и прямого действия права ЕС, Суд Европейского Союза.

V. Kabaniacha
graduate of the law faculty
«KROK» University

The principles of EU law. Their classification and brief analysis

The paper analyzes different approaches to the classification of the principles of EU law on certain groups. This brief characterization of the principles of EU law and the peculiarities of their application in practice.

Keywords: Sources of principles of EU law, general principles of EU law, the principles of supremacy and direct effect of EU law, the Court Of The European Union.

Постановка проблеми

У юридичній правовій науці принципи права відіграють провідну роль. Вони є основою всіх процесів, пов'язаних з прийняттям права, його застосуванням та тлумаченням. Доцільно зазначити, що принципи права, які існують у правовій системі України, значно відрізняються від тих принципів, які існують у праві Європейського Союзу. А оскільки євроінтеграційні процеси в Україні набувають оберти, то питання дослідження принципів права Європейського Союзу є досить актуальними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Дослідженню зазначеної проблематики присвячені праці А. М. Васильєва, Л. Я. Гінцбурга, М. І. Дембо, Р. З. Лівшиця, О. А. Лукашової, А. В. Міцкевича, В. І. Муравйова, П. М. Рабіновича, О. Ф. Скакуна, Л. С. Явича та багатьох інших.

Серед сучасних досліджень це праці А. М. Колодія, О. О. Уварової, Т. І. Фулей, О. Я. Лаврів, С. П. Погребняк, в яких автори вивчали як закономірності становлення й розвитку сучасних загальнолюдських принципів права, так і теоретичні проблеми системи принципів права.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

Зазначені питання потребують ґрунтовного та детального вивчення, оскільки на даний час Україна взяла курс на євроінтеграцію та гостро стоїть питання перебудови законодавства за європейськими стандартами, а розуміння принципів права ЄС дасть фундамент для впровадження новітніх стандартів у право України.

Формулювання цілей статті

Метою статті є вирішення питань щодо встановлення сутності та класифікації принципів права ЄС, співвідношення принципів права ЄС та права України, їхні спільні та відмінні риси.

Виклад основного матеріалу дослідження

Загальновідомо, що принципи права виникають, трансформуються та нівелюють-

ся разом з розвитком суспільства та є результатом людської діяльності, найбільш актуальні з яких з часом набувають свого закріплення та захисту з боку держави у вигляді юридичних принципів та норм. У принципах віддзеркалюються закономірності суспільного життя, його політична, соціальна, ідеологічна, моральна та соціальна сторони [1].

Крім того, принципи являють собою нормативні положення загального характеру, що впливають на розвиток права та обов'язкові для правозастосування [2]. Зокрема, принципи права ЄС визначають зміст правотворчої, правозастосовної та правоохоронної діяльності ЄС в цілому та його держав-учасниць.

Джерелами принципів, як правило, виступають нормативно-правові акти, що мають найвищу юридичну силу, та рішення органів конституційного контролю. Однак, на думку Кашкіна С.Ю., деякі принципи, такі як принцип рівності, вважаються відображенням «природного права» та не потребують формального закріплення [3, с.119].

Одним із головних джерел принципів права ЄС виступає прецедентне право, а саме – рішення Суду Європейського Союзу (далі – Суд). Наприклад, завдяки рішенням Суду по справах Stauder C-29/69 [1970], C-136/79 [1980] National Panasonic, 5/88, [1989] Wachauf та ін., було закріплено обов'язковість принципу пріоритету основних прав та свобод людини.

Питанням класифікації принципів права ЄС за певними групами приділено багато уваги в працях вітчизняних та іноземних науковців. Їх багатогранність та постійна трансформація, відповідно до трансформації самого ЄС, не дає змоги однозначно класифікувати їх за певними категоріями. Існують різні точки зору на класифікацію принципів права ЄС.

На думку вітчизняного вченого В.І. Муравйова, принципи права ЄС поділяються на загальні та галузеві, або спеціальні. Загальні принципи регулюють взаємовідносини між ЄС та державами-членами, визначають засади розподілу повноважень в ЄС, забезпечують захист прав і свобод

людини, закріплюють демократичний характер устрою ЄС, забезпечують виконання норм права ЄС, вимагають координації різних напрямів політики і діяльності ЄС. Галузеві, або спеціальні застосовуються в окремих сферах діяльності ЄС. Наприклад, принцип відкритої вільної економіки з вільною конкуренцією, принцип взаємного визнання судових та позасудових рішень та ін. [4].

У своїй класифікації британський вчений В. Керз наводить на думку, що право ЄС включає в себе: 1) загальні принципи, які є спільними для правових порядків декількох держав-членів; 2) загальні принципи, які походять з природи права ЄС; 3) загальні принципи міжнародного права [5].

Російський вчений Кашкін С.Ю. у своїх працях поділяє принципи права ЄС за призначенням та сферою впливу на такі групи: 1) принципи верховенства та прямої дії права ЄС, що визначають взаємовідносини між нормами права ЄС та нормами права держав-учасниць; 2) загальні принципи права, вони застосовуються в усіх сферах діяльності ЄС та притаманні й іншим демократичним правовим системам; 3) спеціальні принципи права ЄС, використовуються лише в окремих галузях або сферах правового регулювання; 4) принципи, що регулюють порядок реалізації ЄС своїх повноважень [6, с. 39].

До загальних принципів права слід віднести: 1) обов'язковість дотримання основних прав і свобод людини; 2) процесуальні права та гарантії, що застосовуються при розгляді справ національними інститутами (право на захист, на заслуховування, конфіденційного спілкування з адвокатом); 3) принцип правової визначеності.

Окремо зупинімося на принципі правової визначеності (англ. – *Legal certainty*), який передбачає, що застосування права в конкретній ситуації має бути передбаченим. Даний принцип включає в себе такі аспекти:

1) повага до набутих прав: набуте законним шляхом право не може бути скасованим. З цього принципу випливає правило,

що справа має бути розглянута із застосуванням законодавства, що діяло на момент події, а не на підставі пізніших змін чи доповнень до нього;

2) відсутність зворотної сили закону, відповідно до якого закон не може застосовуватись до особи, якщо вона не знала і не могла знати про нього. Так, не можна притягати особу до відповідальності в кримінальному судочинстві, посилаючись на звороту дію;

3) виправдані очікування: особа може займатися своєю діяльністю, розраховуючи на те, що існуюче законодавство діятиме і надалі;

4) зрозуміла мова: судові рішення повинні повідомлятися особі мовою, яку вона розуміє;

5) правило позовної давності: не можна вимагати виконання зобов'язання чи накладення покарання на особу, якщо пройшли визначені для цього терміни [7, с. 93].

До спеціальних принципів С.Ю. Кашкін відносить: 1) принципи, що визначають правовий режим внутрішнього ринку ЄС; 2) принципи свободи пересування товарів, осіб, послуг та капіталів; 3) галузеві принципи (в екологічному праві принцип «забруднювач платить» (ст. 174 Договору про заснування Європейського Союзу).

До принципів діяльності ЄС слід віднести: 1) законність; 2) субсидіарність; 3) пропорційність.

Принцип законності передбачає, що діяльність ЄС повинна здійснюватись в межах повноважень та цілей, що закріплені в установчих документах ЄС.

Принципи пропорційності та субсидіарності безпосередньо закріплені в установчих договорах та в Протоколі про застосування принципів пропорційності та субсидіарності, який є додатком до Амстердамського договору від 02 жовтня 1997 року (далі – Протокол).

При застосуванні принципу субсидіарності потрібно враховувати: чи розгляд питання має транснаціональний характер та його неможливо врегулювати діями лише держав-учасниць; дії виключно держав-учасниць чи відсутність дій Співтовариства суперечить вимогам Договору

(наприклад, виправлення у випадку спотворення конкуренції) або іншим чином завдають шкоди державам-учасникам; дії на рівні Спільноти матимуть масштабніші результати, ніж ті ж дії на рівні держав-учасниць (пункт 5 Протоколу).

Принцип пропорційності передбачає, що дії Спільноти повинні застосовуватися в тій мірі, яка необхідна для належного досягнення цілей та ефективного виконання поставлених задач. Правові акти Спільнота має ухвалювати лише в разі потреби [8]. Крім того, застосовані заходи мають бути пропорційними очікуваним результатам.

На сьогодні Україна іде шляхом приєднання до Європейської спільноти, тому досить актуальним для вивчення стають принципи, що визначають взаємовідносини між ЄС та його державами-учасниками. Зокрема, принцип збереження за державами-учасниками компетенції у справах, які не підпадають під компетенцію ЄС відповідно до установчих договорів (ст. 5 Договору).

Принцип поваги до національної ідентичності держав-учасниць, особливо до встановленої форми правління і територіального устрою та інших «основоположних політичних та конституційних структур». Принцип поваги ЄС до основоположних функцій держави, враховуючи, що питання підтримки національної безпеки належать виключно до компетенції держав-учасниць.

Принцип лояльної співпраці. Держави-учасниці повинні проявляти повагу один до одного та надавати взаємну допомогу при вирішенні задач, що впливають з установчих договорів [9, с. 78].

Окремо слід виділити принципи верховенства права ЄС та принцип прямої дії, оскільки перший є базисом права ЄС як самостійної правової системи, а інший визначає її співвідношення з правовими системами держав-учасниць [3]. Принципи верховенства права та прямої дії права ЄС закріплюють конституційні межі, в яких фізичні та юридичні особи можуть застосовувати право ЄС на національному рівні та у разі необхідності зупиняти дію норм

національного права, що суперечать нормам права ЄС [6, с. 71].

Принцип верховенства права ЄС не був закріпленим безпосередньо у Договорі, однак набув свого визначення завдяки рішенням Суду ЄС.

Зокрема, в рішенні по справі 11/70, *International Handelsgesellschaft* [1970] ECR 1125, де позивач оскаржував положення регламенту, який, на його думку, порушував принцип пропорційності, закріплений у конституції Німеччини, тож вимагав скасування першого. Безумовно, будь-який закон, що суперечить конституції, є недійсним, оскільки норми конституції мають найвищу юридичну силу в ієрархії нормативно-правових актів та є нормами прямої дії. Німеччина інкорпорувала право ЄС у своє законодавство шляхом прийняття закону та ратифікаційного акту. Також в конституції Німеччини були відсутні положення, що надавали верховенство праву ЄС, лише в статті 24 було зазначено про передачу суверенних повноважень міжурядовим інститутам. Адміністративний суд м. Франкфурта, що розглядав цю справу, не міг самостійно визначитись у розв'язанні протиріччя між регламентом та конституцією, тому звернувся за роз'ясненням до Європейського Суду та до власного конституційного суду. У своїй постанові Європейський Суд твердо задекларував, що правочинність законодавства ЄС не можна оцінювати з точки зору національного законодавства. «...Право, яке виникло на підставі Договору, не може ігнорувати суд на основі норм національного законодавства, навіть з найвищою юридичною силою, законність актів Співтовариства та їх дія на території держав-учасниць не може ставитись під сумнів через те, що вони обмежують основоположні права, встановлені конституцією держави, або принципи конституційного ладу держави» [7, с.53].

Принцип прямої дії означає, що право ЄС має безпосередню дію та обов'язковість застосування норм права ЄС на всій території ЄС та відносно всіх суб'єктів європейського права. Норми права ЄС мають обов'язковий характер для всіх

держав-учасниць, інститутів ЄС, а також фізичних та юридичних осіб, що знаходяться під юрисдикцією держав-учасниць ЄС.

З цього принципу випливає дві особливості: 1) даний принцип зобов'язує держави-учасниці, національні інституції та судові інстанції безпосередньо застосовувати норми права ЄС незалежно від того, яке ставлення держави-учасниці до регулювання конкретних проблем, здійснюваного на рівні ЄС. Не застосування обов'язкових норм права ЄС або неповне чи випадкове їх застосування кваліфікується як порушення діючого права та несе за собою відповідальність; 2) норми права ЄС наділяють безпосередньо правами та накладають обов'язки на фізичних чи юридичних осіб. Відповідні права, що засновані на нормі права ЄС, підлягають обов'язковому захисту з боку національних судових органів [10, с. 57].

Для втілення в життя даного принципу існують наступні умови. Норми регламентів («законів» ЄС) мають пряму дію в повному обсязі, більше того державам-учасницям заборонено підмінювати регламенти своїм внутрішнім законодавством, а саме приймати нормативні акти, що дублюють приписи регламенту. Норми установчих договорів («конституції» ЄС) мають пряму дію, якщо вони достатньо чітко закріплюють суб'єктивні права та обов'язки, в тому числі обов'язки держав-учасниць [6, с. 40].

Так, своїм рішенням по справі 26/62, Van Gend en Loos ECR 1, що стосувалась змін у класифікації хімічної продукції для потреб митниці, що в свою чергу призвело до зростання митних зборів на про-

дукцію, імпортовану у Нідерланди, Суд виніс рішення, в якому визнав, що положення статті Договору, відповідно до якої державам-учасницям забороняється впроваджувати нове мито на імпорт або еквівалентні збори, має пряму дію.

Крім того, в розширеному висновку Суду по справі C-128/92, H/J/ Banks & Co.Ltd [1994] ECR -1209 були закріплені такі вимоги для застосування даного принципу як чіткість, беззастережний характер, повнота та досконалість норми права. Зокрема, в рішенні йдеться: «ясність, чіткість, беззастережний характер, повнота та досконалість норми та її незалежність від дискретних заходів з імплементації є лише різними аспектами однієї і тієї самої характерної риси, яку вона має виявляти, а саме: здатності до застосування в суді по конкретній справі» [7, с. 60].

Висновки

Проаналізувавши вище зазначене, проходимо до висновку, що є багато принципів права, які спільні для права ЄС та для права України. Але існує і чимало як своєрідних принципів, притаманних лише праву ЄС, так і певні виключення зі схожих для обох правових систем принципів. А саме, відповідно до принципу правової визначеності, закон не може застосовуватись до особи, якщо вона не знала про нього. На противагу цьому, в українському законодавстві закріплено, що незнання законів не звільняє від відповідальності. Оскільки Україна має намір приєднатися до Європейської спільноти, то необхідно враховувати всі особливості принципів права ЄС та, за можливості, інтегрувати їх у правову систему України.

Література

1. Колодій А.М. Принципи права: генеза, поняття, класифікація та реалізація // Альманах права. – 2002. – С.40-44.
2. Глотов С.А. Право Европейского Союза в редакции Лиссабонского договора: Учебное пособие. – М.: Издательство Международного юридического института, 2010. – 452 с.
3. Кашкин С.Ю. Право Европейского Союза: Учебник / под. ред. С.Ю. Кашкина. – М.: Юрист, 2003. – 925 с.
4. Муравйов В.І. Право Європейського Союзу [підручник] / В.І. Муравйов. – К.: вид. Юрінком Інтер, 2011. – 701 с.
5. Кернз В. Вступ до права Європейського Союзу / В. Кернз / [пер. з англ.]. – К.: Знання, 2003. – 381 с.

6. Кашкин С.Ю.: Право Европейского Союза. Учебное пособие / С.Ю. Кашкин [и др.]; отв. ред. С.Ю. Кашкин. М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2008. – 304 с.
7. Татам А. Право Європейського Союзу: Підруч.: Пер. з англ. / А. Татам; ред.: В.І. Муравйов. – К.: Абрис; Будапешт: COLPI/OSI, 1998. – 424 с.
8. Конституційні акти Європейського Союзу. Частина I / Упорядник Г. Друзенко, за загальною редакцією Т. Качки. – К.: Видавництво «Юстініан», 2005 р. – 512 с.
9. Кашкин С.Ю. Европейский Союз: Основопологающие акты в редакции Лиссабонского договора с комментариями. – М.: ИНФРА – М, 2008. – 698 с.
10. Энтин Л. М. Европейское право. Право Европейского Союза и правовое обеспечение защиты прав человека / Л. М. Энтин. – Москва: НОРМА, 2005. – 960 с.